

พระเจ้าเท่ากับพระพุทธเจ้าใช่หรือไม่
GOD IS EQUAL TO BUDDHA?

¹สุภิศรา บุญช่วย
¹Supisara Boonchuay

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

supi_sara555@hotmail.com

Received: September 15, 2023; **Revised:** November 20, 2023; **Accepted:** December 26, 2023

บทคัดย่อ

พระเจ้าในความหมายทั่วไปของภาษาคน หมายถึง เทวดา ที่มีอำนาจในการสร้างในการบังดาล ในการเนรมิตต่างๆ เรียกว่า พระเจ้า ส่วนในภาษาธรรมะนั้น พระเจ้าหมายถึงอำนาจลึกลับที่ไม่ต้องมีตัวตน ไม่เป็นเทวดา ไม่ต้องเป็นอะไรทั้งหมดแต่เป็นสิ่งที่ป็นธรรมชาติ เป็นนามธรรม เช่นกฎธรรมชาติ ที่บังดาลให้สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นมาและควบคุมสรรพสิ่ง ในฐานะเป็นพระเจ้าในภาษาธรรม หมายถึงทุกศาสนามีหลักคำสอนที่เป็นแก่นหรือจุดหมายของศาสนาไปในแนวทางเดียวกันทำให้ศาสนิกของแต่ละศาสนาสามารถนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดความสงบสุขและเข้าถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิตได้ เช่นพระพุทธศาสนาคือพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก คริสต์ศาสนาคำสอนในคัมภีร์ไบเบิล เป็นต้น

คำสำคัญ : ทางสายกลาง, คุณธรรม, ความสุดโต่ง

¹นิสิตระดับปริญญาเอก คณะพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

God, in the general sense of the language of people, means a deity who has the power to create to inspire. In various creations, it is called God. In the language of Dharma, God means mystical powers. That there is no human being, no angel, nothing but something that is natural and abstract, such as the laws of nature that cause things to arise and control all things. As a god in the Dharma language It means that every religion has the same core doctrine or goals of religion, enabling the followers of each religion to apply it in their daily lives to achieve peace and reach the ultimate goal of life. For example, Buddhism is the Buddha's words in the Tripitaka. Christianity, teachings in the Bible, etc.

Keywords : The middle path, Virtue, Extremes

บทนำ

พระเจ้าในทั้งสองศาสนามีทั้งระดับต่ำและระดับสูงในระดับต่ำเรียกว่า พระเจ้าในความหมายของภาษาคน คือ พระเจ้าที่มีรูปร่างที่กล่าวไว้ในนิยาย พระเจ้าในระดับสูงคือ สภาวะที่เป็นกฎธรรมชาติในคำสั่งสอนของศาสนานั้น ๆ ส่วนพระเจ้าในฐานะพระบุตร คือ เป็นตัวของศาสดาผู้ประกาศศาสนาหรือคำสั่งสอนที่ถือว่าเป็นพระเจ้าในระดับสูงที่อยู่ในฐานะพระวิญญาณซึ่งพระเจ้าในฐานะต่างนั้นเป็นพระเจ้าในฐานะเป็นพระติมุติ เป็นสิ่งที่เคารพสูงสุดในศาสนา เช่น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา (Budhatas Bhikkhu, 1966 : 111-200)

นักบุญโทมัส อควินัส (St. Thoman Aquinas) เป็นนักเทววิทยาชาวคริสเตียนที่มีชีวิตอยู่ในช่วงปรัชญายุคกลางตอนปลาย นักบุญโทมัส อควินัส เป็นนักเทววิทยาที่นำเอาปรัชญาของอริสโตเติลมาอธิบายคำสอนของศาสนาคริสต์ ดังนั้น ผลงานส่วนใหญ่ของท่านจึงได้รับอิทธิพลมาจากอริสโตเติล แต่ก็มีผลงานบางส่วนที่แสดงถึงทฤษฎีของท่านที่แตกต่างไปจากอริสโตเติล เช่น เรื่องที่ว่ามนุษย์ไม่สามารถจะใช้เหตุผลพิสูจน์เรื่องตรีเอกานุภาพและเรื่องการสร้างโลก เป็นต้น โดยท่านยอมรับว่าคำสอนที่สำคัญในศาสนาคริสต์นั้นมนุษย์ไม่อาจจะพิสูจน์ได้ด้วยเหตุผลเพราะศาสนาเป็นเรื่องของความเชื่อและความศรัทธาเพื่อเข้าถึงพระเจ้าโดยตรง

ความหมายของพระเจ้า

พระเจ้า หรือ **พระเป็นเจ้า** (อังกฤษ: God) หมายถึง เทวดาผู้เป็นใหญ่ ถือเป็นเทพเจ้าเพียงพระองค์เดียวตามความเชื่อแบบเอกเทวนิยม หรือเป็นเทวดาผู้เป็นสารัตถะเดียวของเอกภพตามความเชื่อแบบพหุเทวนิยม พระเป็นเจ้าถือว่าเป็นผู้อยู่เหนือธรรมชาติ พระผู้สร้างและปกครองเอกภพ นักเทววิทยาได้อธิบายคุณลักษณะของพระเป็นเจ้าไว้ต่าง ๆ กันตามแต่มโนทัศน์เกี่ยวกับพระเป็นเจ้าของบุคคลนั้น โดยทั่วไปถือว่าพระเป็นเจ้าทรงเป็นสัพพัญญู ผู้รอบรู้ทุกสิ่งในจักรวาล ทรงอำนาจไร้ขีดจำกัด ทรงสถิตอยู่ทุกหนแห่ง ทรงพระเมตตา เป็นภาวะเชิงเดียวที่ไม่แบ่งแยก ทรงสถิตอยู่ชั่วนิรันดร์ และเอกภพไม่อาจอยู่ได้โดยปราศจากพระองค์

นอกจากนี้ยังเชื่อกันว่าพระเป็นเจ้าทรงมีสภาพเป็นบุคคล เป็นวิญญาณ เป็นต้นกำเนิดของพันธะทางศีลธรรมทั้งปวง เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเท่าที่มนุษย์จะรับรู้ได้ นักเทววิทยาในศาสนาฮินดู ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และ ศาสนาบาไฮ สนับสนุนทรรศนะนี้เช่นนี้ ส่วนนักปรัชญาในสมัยกลางและสมัยใหม่ยังคงให้เหตุผลสนับสนุนและคัดค้านกันอยู่ว่าพระเป็นเจ้ามีจริงหรือไม่

พระเป็นเจ้ามีหลายพระนามแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมที่นับถือว่าจะมองพระองค์เป็นใครและมีแง่มุมต่าง ๆ อย่างไร เช่น คัมภีร์ฮีบรูและคัมภีร์ไบเบิลภาคพันธสัญญาเดิมระบุว่าพระเป็นเจ้ามีพระนามว่า "พระยาห์เวห์" หรือ "เราเป็น" แต่ในศาสนาฮินดูมักหลีกเลี่ยงการออกพระนามศักดิ์สิทธิ์นี้ แล้วออกพระนามว่า "เอโลฮิม" หรือ "อะโดนาย" ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า "องค์พระผู้เป็นเจ้า" แทน ในศาสนาอิสลามมีพระนามพระเป็นเจ้าถึง 99 พระนาม พระนามที่ใช้มากที่สุดคือ "อัลลอฮ์" ส่วนในศาสนาฮินดู จะถือคติว่าเทพเจ้าหรือพระเจ้าล้วนเป็นหนึ่งเดียวกัน เรียกว่า พรหมณ์ มีสภาวะแห่งความเป็นเทวะทุกพระองค์ แต่ประกอบไปด้วย 3 มหาเทพ เรียกว่า “ตรีมูรติ” คือ พระพรหม, พระวิษณุ และพระศิวะ และ 3 มหาเทวี เรียกว่า “ตรีศักติ” คือ พระสุรัสวดี, พระลักษมี และพระอุม่า แต่คติพระผู้สร้างมีมาตั้งแต่โบราณกาล

ความเชื่อเรื่อง “พระเจ้า”

ความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้า ถูกสันนิษฐานว่ามีต้นกำเนิดจากความเชื่อแบบ **วิญญาณนิยม (Animism)** ของคนยุคดึกดำบรรพ์ (ปานทิพย์ ศุภนคร) ได้อธิบายไว้ว่า จากความเชื่อที่ว่าโลกเป็นที่อยู่อาศัยของวิญญาณนับไม่ถ้วนทั้งเป็นมิตร ไม่เป็นมิตร หรือไม่มีผลต่อมนุษย์ ต่อมาเมื่อมนุษย์สังเกตเห็นอำนาจของบางสิ่งบางอย่างที่เหนือกว่าสิ่งอื่นๆ มนุษย์จึงเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้เป็นยิ่งกว่าวิญญาณโดยทั่ว ๆ ไป คือ เป็นเทพหรือเป็นพระเจ้า เช่น ความรุนแรงของปรากฏการณ์ธรรมชาติ จึงทำให้เกิดความเชื่อว่า มีเทพเป็นผู้ทำให้เกิดปรากฏการณ์ดังกล่าว นำมาซึ่งความเชื่อในเรื่องเทพประจำธรรมชาติของมนุษย์ในยุคโบราณ โดยเทพประจำธรรมชาตินั้นมีหลายองค์ (พหุเทวนิยม :

Polytheism) ในขณะที่ลัทธิ พหุเทวนิยมบางแบบ ยกย่องให้มีเทพบางองค์ที่ยิ่งใหญ่กว่าเทพองค์อื่น ซึ่งอาจเกิดจากความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมหรือความเชื่อบางอย่างที่ทำให้เทพประจำธรรมชาติบางองค์มีความสัมพันธ์กับมนุษย์มากกว่าเทพองค์อื่น แต่ความเชื่อแบบนี้ก็ได้ปฏิเสธการมีอยู่ของเทพองค์อื่นแต่อย่างใด แมกซ์ มิลเลอร์ (Max Miller) นักวิชาการชาวเยอรมันเรียกความเชื่อแบบนี้ว่า **อติเทวนิยม (Henotheism)** ซึ่งต่อมา เมื่อมนุษย์พยายามจะเข้าใจถึงระเบียบของสิ่งต่าง ๆ และมีความเชื่อว่าระบบทั้งหลายน่าจะมีระบบระเบียบที่สอดคล้องเป็นรูปแบบเดียวกันรองรับ และที่มาของระเบียบดังกล่าวก็น่าจะเป็นหนึ่งเดียว มิได้หลากหลาย จึงทำให้เกิดความเชื่อในพระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่องค์เดียว หรือ **เอกเทวนิยม (Monotheism)** ขึ้น โดยถือว่ามีพระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น โดยความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าก็ได้หมายความว่าพระองค์ยิ่งใหญ่กว่าพระเจ้าองค์อื่นๆ แต่หมายความว่าไม่มีพระเจ้าองค์อื่น และเหนือสิ่งอื่นใดทรงเป็นความจริงสูงสุด (Ultimate Reality) ในการสนทนาครั้งหนึ่ง (ตริณัฐ พลาญกุล) ได้เสนอความคิดที่น่าสนใจว่า พัฒนาการจาก**พหุเทวนิยม (Polytheism)** จนถึง**เอกเทวนิยม (Monotheism)** อาจมิได้มีเหตุผลในเชิงปรัชญาเพียงอย่างเดียว แต่มีเหตุผลในเชิงอำนาจการปกครอง ที่ในสมัยก่อน ศาสนาและความเชื่อ ถือเป็นเครื่องมือหนึ่งในการปกครอง และการทำให้เกิดเอกภาพทางความเชื่อโดยการสถาปนาเทพบางองค์ขึ้นมาให้ยิ่งใหญ่กว่าเทพองค์อื่น เป็นเหตุผลในการสร้างเอกภาพทางความเชื่อเพื่อเอกภาพในการปกครองด้วยเช่นกัน

ความเชื่อเรื่องพระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่องค์เดียวปรากฏอยู่ในศาสนาหลาย ๆ ศาสนา ที่เป็นศาสนาหลักๆ คือ ศาสนายูดาห์ (Judaism) ศาสนาคริสต์ (Christianity) และศาสนาอิสลาม (Islam) แม้ว่าทั้ง 3 ศาสนาจะนับถือพระเจ้าองค์เดียวกัน โดยในศาสนายูดาห์และคริสต์ เรียกว่าพระยะโฮวาห์ (Jahovah) หรือพระยะเวห์ (Yaweh) ส่วนศาสนาอิสลามเรียกว่า อัลเลาะห์ (Allah) แต่ธรรมชาติของพระเจ้าที่ถูกตีความจาก 3 ศาสนาก็มีความแตกต่างกันในหลายๆ ประเด็น เช่น การที่ศาสนาคริสต์อธิบายว่าพระเจ้านั้นมีหนึ่งเดียวแต่มีลักษณะไตรภาค (Trinitarianism) ซึ่งในศาสนายูดาห์ การที่พระเจ้าแบ่งเป็นสามภาคได้ทำลายเอกลักษณ์ของพระองค์ และเป็นสาเหตุที่ทำให้คนยิวปฏิเสธองค์พระเยซูคริสต์ที่ประกาศว่าพระองค์เป็นบุตรของพระเจ้า

ความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ ทำให้ความเชื่อที่ว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและเป็นผู้ยิ่งใหญ่สั่นคลอนลงกระแสนิยมที่มีมาตั้งแต่สมัยเรเนซองส์ที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์มากกว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเชื่อว่ามนุษย์สามารถที่จะกำหนดชีวิตตัวเองได้ ศาสนาจึงมีความสำคัญลดลง หลายคนเลือกที่จะไม่นับถือศาสนา (irreligious) และเลือกที่จะไม่เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ (Atheism) ศาสนาที่นับถือพระเจ้าจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัย และทำให้สถานะของพระเจ้าเปลี่ยนไปจากในอดีตให้เข้ากับยุคสมัยมากขึ้น

การพิสูจน์การมีอยู่ของ “พระเจ้า” ในทางปรัชญา

แนวคิดที่สำคัญของนักบุญโทมัส อควไนัส นั้นคือการใช้ปรัชญาของอริสโตเติลมาสนับสนุนความเชื่อของทางศาสนาคริสต์ นั่นคือ แนวคิดเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้า (The Existence of God) ตามทฤษฎีของนักบุญโทมัส อควไนัส พระเจ้าเป็นจิตอันบริสุทธิ์ ซึ่งมนุษย์สามารถรู้ถึงการมีอยู่ของพระเจ้าได้โดยอาศัยศรัทธา อีกทั้งมนุษย์สามารถมีความรู้เกี่ยวกับพระเจ้าได้ด้วยเหตุผล เพราะปกติแล้วมนุษย์อาศัยเหตุผลเป็นเครื่องนำทาง โดยเริ่มจากสิ่งที่รู้ไปยังสิ่งที่ไม่รู้ หรืออีกนัยหนึ่งคือจากผล ไปหาเหตุ ดังนั้นมนุษย์จึงอนุมานการมีอยู่ของพระเจ้าได้จากการสร้างสรรค์ของพระองค์ และมนุษย์สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการดูจากสิ่งที่เป็นผลหรือสิ่งที่ถูก สร้างแล้ว หรือหลังการสร้างสรรคของพระองค์ ในการอธิบายการมีอยู่ของพระเจ้านั้น นักบุญโทมัส อควไนัสได้ใช้วิธีการของอริสโตเติลมาพิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้า ด้วยการใช้วิธีการ 5 ขั้นตอน อนึ่ง ก่อนการพิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้านั้น ท่านได้ตั้งประเด็นโต้แย้งขึ้นมา 2 ประเด็น คือ ประเด็นโต้แย้งที่ 1 จากคำกล่าวที่ว่า พระเจ้าทรงเป็นความดีที่เป็นอนันต์ ดังนั้น ถ้ามีพระเจ้าอยู่ก็จะต้องไม่มีความชั่วร้ายในโลกนี้ แต่ในความเป็นจริงเราจะพบว่ามีความชั่วร้ายมากมายในโลกนี้ เพราะฉะนั้นจึงไม่มีพระเจ้าอยู่ ประเด็นโต้แย้งที่ 2 สิ่งธรรมชาติทั้งหลายย่อมอธิบายได้ด้วยกฎฟิสิกส์ กล่าวคือ ทุกสิ่งที่ปรากฏในธรรมชาตินั้น อธิบายได้ด้วยธรรมชาติ นั่นคือกฎฟิสิกส์ของอริสโตเติลและสิ่งเดียวที่สามารถอธิบายในสิ่งเหล่านี้ ได้ก็คือเหตุผลของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะมนุษย์ใช้เหตุผลเข้าใจกฎธรรมชาติ เข้าใจสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นในธรรมชาติได้ ดังนั้น ไม่จำเป็นต้องพูดถึงพระเจ้าในเมื่อเหตุผลของมนุษย์สามารถเข้าใจทุกสิ่งได้ เมื่อนักบุญโทมัส อควไนัสได้ตั้งประเด็นโต้แย้งดังกล่าวขึ้นมาแล้วท่านได้พิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้าด้วยวิธีการ 5 ขั้นตอนดังนี้คือ

พิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้า

การพิสูจน์ขั้นที่ 1 ข้อพิสูจน์โดยความเคลื่อนไหว (the argument from motion) เป็นการเริ่มต้นด้วยแนวความคิดของอริสโตเติลที่อธิบายว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีการเคลื่อนไหว (Motion) ซึ่งสิ่งที่มีการเคลื่อนไหวนั้นจะต้องมีบางสิ่งบางอย่างที่ทำให้เคลื่อนไหว กล่าวคือ อะไรก็ตามที่มีการเคลื่อนไหวต้องมีเหตุให้เคลื่อนไหว วัตถุต่าง ๆ จะเคลื่อนไหวด้วยตัวเองไม่ได้ถ้าไม่มีศักยภาพ (Potential) ที่จะนำไปสู่เหตุ ดังนั้น การเคลื่อนไหวจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงจากศักยภาพไปสู่ความเป็นจริง (Actuality) นั่นเอง เพราะความเคลื่อนไหวทั้งปวงจะต้องเกิดจากการเคลื่อนไหวก่อน ๆ และเรื่อยไปจนกระทั่งถึงสิ่งที่ทำให้สิ่งอื่นเคลื่อนไหวเป็นสิ่งแรก ซึ่งอริสโตเติลเรียกสิ่งนี้ว่า "ปฐมกร" (The First Mover) นั่นคือการเคลื่อนไหวแรกซึ่งไม่ถูกเคลื่อนไหวโดยสิ่งอื่น และไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่นมาผลักดัน นักบุญโทมัส อควไนัสได้พิสูจน์ขั้นที่ 1 โดยนำแนวคิดของอริสโตเติลมาอธิบายว่าต้องมีอะไรบางอย่างที่เป็นที่มาของการเคลื่อนไหว โดยที่สิ่งนั้นไม่เคลื่อนไหว ซึ่งอริสโตเติลเรียกว่า

"ปฐมกร" นั้น นักบุญโทมัส อไควนัสได้อธิบายว่านั่นคือ "พระเจ้า" เพราะพระเจ้าทรงเป็นที่มาของการเคลื่อนไหวต่าง ๆ โดยที่พระองค์ทรงไม่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง

การพิสูจน์ขั้นที่ 2 ข้อพิสูจน์โดยการเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน (The Argument From The Formality of Efficient Causation) อริสโตเติลอธิบายว่า ทุกอย่างที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องมาจากเหตุ และเหตุทั้งหลายย่อมมาจากปฐมเหตุ (The First Cause) อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล (cause - effect relation) ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าไม่มีผลอันใดที่ไม่มีเหตุ เพราะผลเป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากเหตุ เช่น ก . เป็นผลของ ข . ข . เป็นผลของ ค . อีกต่อหนึ่ง และ ค . เป็นผลของ ง . เช่นนี้ไปเรื่อย ๆ ก็พบว่า ก . นั้นไม่เป็นผลของสิ่งใดเลย แต่เมื่อกล่าวว่า ทุก ๆ ผลจะต้องมีเหตุ ฉะนั้น ก . จะต้องเป็นผลของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นสาเหตุ แม้ ก . ไม่เป็นผลของสิ่งใดเลยก็ตาม ซึ่งเรียกสาเหตุแรกนี้ว่า "ปฐมเหตุ" ซึ่งปฐมเหตุนี้ไม่เป็นผลของสิ่งใดเลยนอกจากเป็นผลของตัวเอง

นักบุญโทมัส อไควนัส ได้นำแนวคิดนี้มาอธิบายว่า ปฐมเหตุนั้นก็คือ "พระเจ้า" เพราะพระเจ้าทรงทำให้ทรงทำให้ทุกสรรพสิ่งเกิดขึ้นและเป็นไปในสากลจักรวาลนี้

การพิสูจน์ขั้นที่ 3 ข้อพิสูจน์จากความเป็นไปได้และความจำเป็น (The Argument From Possibility of Necessity) เมื่อพิจารณาถึงความจำเป็นแล้ว เราจะพบว่าไม่มีอะไรเลยที่จำเป็น (necessary) หรือเป็นอยู่ด้วยตัวเองโดยไม่ขึ้นต่อสิ่งอื่น (absolutely) ถึงขนาดที่ว่า ถ้าปราศจากสิ่งนั้นแล้ว สิ่งอื่นๆ จะอยู่ไม่ได้ หรือเพราะมีสิ่งนั้นโดยจำเป็น สิ่งทั้งหลายจึงมีอยู่ได้ ตามธรรมดาแล้วสรรพสิ่งในโลกล้วนแต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ และจะต้องอาศัยสิ่งที่มีอยู่อย่างจำเป็น (necessary Being) ซึ่งมีความเป็นอยู่ด้วยตัวเอง และเป็นพื้นฐานของสิ่งที่มีอยู่โดยบังเอิญนั้น หรือเป็นสิ่งที่ทำให้สิ่งบังเอิญนั้นเป็นไปได้ สิ่งนี้เรียกว่าสิ่งที่มีอยู่โดยจำเป็นนักบุญโทมัส อไควนัส อธิบายว่า สิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีภาวะเป็นอยู่ (Exist) และไม่เป็นอยู่ (Non-Exist) เพราะสรรพสิ่งมีการเปลี่ยนแปลงเสื่อมโทรมลง หมายความว่า ขณะนี้เรามีอยู่ แต่ไม่นานก็จะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงแล้ววันหนึ่งเราจะไม่มีอยู่ นี่คือกฎธรรมชาติของทุกสิ่งในโลก ดังนั้น ทุกอย่างในโลกจึงมีภาวะเป็นอยู่และไม่เป็นอยู่ แต่ที่มาของสิ่งที่เป็นอยู่ และไม่เป็นอย่างนั้นต้องเป็นลักษณะที่แน่นอน ถาวร ดำรงอยู่ และเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในตัวเองโดยไม่ได้รับมาจากสิ่งอื่น แต่เป็นสาเหตุที่ก่อความจำเป็นให้เกิดขึ้นในสิ่งอื่น ซึ่งสิ่งนี้คือ "พระเจ้า" นั่นเอง

การพิสูจน์ขั้นที่ 4 การพิสูจน์จากระดับต่างๆ ของสรรพสิ่ง (The Argument From The Gradation To Be Found In Thing) อริสโตเติลอธิบายว่า สรรพสิ่งในโลกนี้มีระดับชั้น มีความสมบูรณ์มากน้อยลดหลั่นกันเป็นขั้น ๆ เช่น ในเรื่องความดี ย่อมมีระดับลดหลั่นกันเป็นขั้น ๆ กล่าวคือ จะต้องมียอด ดีที่สุด เป็นต้น เราเคยมีประสบการณ์ในเรื่องความสวย เมื่อได้พบบางสิ่งบางอย่างและลงความเห็นว่าสวย แต่เรายังหวังว่าจะต้องมีอะไรบางอย่างอีกที่สวยยิ่งกว่านี้ ความ

สมบูรณ์ ความดี ความงาม สิ่ง ต่าง ๆ ที่เราพบในโลกนี้ยังไม่เคยพบสิ่งใดที่เห็นว่าจะดีที่สุดแล้ว แต่เพื่อที่จะคงความสมบูรณ์ ความดี ให้มีระดับชั้นลดหลั่นกันลงไป จึงต้องมีมาตรฐานแห่งระดับมาเป็นเกณฑ์ให้เปรียบเทียบได้ นั่นก็หมายความว่า จะต้องมีความสมบูรณ์มาตรฐานมาเป็นเครื่องเปรียบเทียบซึ่งสิ่งๆ นั้นจะต้องเป็นสิ่งสมบูรณ์ที่สุด

นักบุญโทมัส อควีนาส นำแนวคิดนี้มาพิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้า กล่าวคือ เมื่อทุก ๆ สิ่งมีสาเหตุมาจากปฐมเหตุ และปฐมเหตุนั้นจะต้องเป็นสาเหตุที่สมบูรณ์ที่สุดแห่งสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ ซึ่งสิ่งที่เป็นมาตรฐานความสมบูรณ์สูงสุดนั้นคือ "พระเจ้า"

การพิสูจน์ขั้นที่ 5 การพิสูจน์จากการควบคุมความเป็นไปได้ในโลก (The Argument From the conformance of the world) นักบุญโทมัส อควีนาสอธิบายว่าสิ่งต่าง ๆ มีระเบียบแบบแผน ไม่ใช่สิ่งที่มีมาโดยบังเอิญ แต่จะต้องมีผู้สร้าง และจะต้องมีจุดหมายในตัวเองด้วย กล่าวได้ว่าสิ่งทั้งหลายในจักรวาลนี้ล้วนแต่มีจุดหมายในตัวของมันเอง เมื่อพิจารณาความเป็นไปได้ของโลก เราจะพบว่า สิ่งทั้งหลายแม้ไร้ความรู้สึกสำนึกก็ยังมีจุดหมายในความเป็นอยู่ของมัน เช่น "น้ำ" มีเพื่อมนุษย์ สัตว์ และพืชได้อาบกิน "พืช" มีไว้สำหรับเป็นอาหารสัตว์ เป็นต้น ฉะนั้นทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติจึงมีจุดหมายของตัวเอง การกระทำอะไรก็ตามล้วนมีจุดหมาย โดยมีปัญหาเป็นสิ่งที่นำทาง สิ่งเหล่านี้จะต้องมีผู้วางแผนให้ทุกสิ่งทุกอย่างมีหน้าที่และจุดหมายในตัว เอง โดยที่สิ่งต่าง ๆ ไม่ได้เป็นผู้กำหนดจุดหมายขึ้นมาด้วยตนเอง ซึ่งสิ่งที่เรียกว่า เป็นผู้กำหนดจุดหมายและวางแผนสร้างโลกนี้อย่างมี ระเบียบและสมบูรณ์ นั่นคือ "พระเจ้า" ผู้ซึ่งมีลักษณะเป็นสรรพปัญญา และเป็นสรรพานุภาพ คือทรงสามารถทุกอย่างและทรงเป็นสรรพเมตตา คือทรงปรารถนาดีทุกอย่าง

ถึงวิทยาศาสตร์จะเจริญก้าวหน้ามากขึ้นก็ตาม แต่ปัญหาอภิปรัชญาเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้าก็ยังไม่สามารถหาข้อสรุปได้ แม้หลายคนในปัจจุบันเลือกที่จะไม่เชื่อในพระเจ้านี้ก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถหาข้อสรุปได้ว่าตกลงแล้ว พระเจ้ามีจริงหรือไม่

ย้อนกลับไปในยุคกลางแม้ในช่วงเวลาหลังการสิ้นสุดของอาณาจักรโรมันจนถึงยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ จะถูกขนานนามว่าเป็น “ยุคแห่งความมืดบอด” เพราะถูกครอบงำโดยศาสนาคริสต์ก็ตามแต่ก็ยังคงมีนักปรัชญาที่เสนอทัศนะทางปรัชญาอยู่เช่นกัน โดยนักปรัชญายังคงตั้งคำถามอย่างลุ่มลึกกับความเชื่อของศาสนาคริสต์ ตลอดจนพยายามหาเหตุผลมาเสริมศรัทธาในศาสนาคริสต์ เพื่อทำให้ความเชื่อในศาสนามีเหตุผลรองรับ ประเด็นเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้าก็เป็นปัญหาทางปรัชญาข้อหนึ่งที่นักปรัชญาในสมัยกลางเสนอทัศนะเพื่อพิสูจน์ว่าพระเจ้านั้นมีจริง (St. Anselm of Canterbury 1033-1109)

ในยุคอัสมาจารย์ (Scholastic Period) St. Anselm เป็นคนหนึ่งที่พยายามอธิบายเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้า St. Anselm ได้ให้กำเนิดทฤษฎี Ontological Proof ขึ้นมาเพื่อพิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้า โดยเน้นจากความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของ “พระเจ้า” กล่าวคือเมื่อพูดถึงพระ

เจ้า ทุกคนจะสามารถเข้าใจได้ทันทีว่าเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่สุด และมนุษย์ไม่สามารถคิดถึงสิ่งที่ยิ่งใหญ่ไปกว่านี้ได้อีกแล้ว ดังนั้น เมื่อพูดถึงสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่สุด สิ่งนั้นจึงต้องมีอยู่จริงถ้วน มิฉะนั้นก็ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ เมื่อเราพูดถึงว่าพระเจ้าเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ดังนั้น พระเจ้าจึงต้องมีอยู่จริง มิฉะนั้นแล้วจะกลายเป็นความขัดแย้งทางความคิดอย่างแน่นอน ถ้าเข้าใจว่าพระเจ้าคือสิ่งที่ยิ่งใหญ่แต่กลับไม่ยอมรับว่าพระเจ้ามียูอยู่จริงการพิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้าโดย St.Anselm สามารถสร้างเป็นบทพิสูจน์ได้ดังนี้

พระเจ้าคือผู้สมบูรณ์ที่สุด แต่สิ่งที่สมบูรณ์ที่สุดจะต้องมีอยู่จริง เพราะการมีอยู่จริงเป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ ดังนั้น พระเจ้าต้องมีอยู่จริง

มีผู้พยายามตอบโต้ข้อพิสูจน์ของ St.Anselm โดยอ้างว่าถ้าใครสักคนคิดถึงเกาะที่สวยงามที่สุด เกาะดังกล่าวไม่จำเป็นต้องมีอยู่จริงแต่ St.Anselm ก็ตอบโต้ข้อโต้แย้งดังกล่าวว่าการมีอยู่จริงเป็นคุณสมบัติของสิ่งที่สมบูรณ์ที่สุด แต่ไม่ใช่คุณสมบัติของสิ่งที่สวยงามที่สุด ดังนั้น เกาะที่สวยงามที่สุดสามารถมีอยู่ในความคิดโดยไม่ต้องมีอยู่จริงก็ได้ แต่เกาะที่สวยงามที่สุดก็ไม่ใช่สิ่งที่สมบูรณ์ที่สุด เพราะสิ่งที่สมบูรณ์ที่สุดจำเป็นต้องมีอยู่จริงนอกความคิดด้วย

นอกจาก St.Anselm แล้ว St. Aquinas ก็เป็นนักปรัชญาตะวันตกสมัยกลางอีกคนหนึ่งที่เสนอความคิดในการพิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้า St.Aquinas เป็นนักปรัชญาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 13 โดย St.Aquinas ใช้ข้อพิสูจน์ที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาของอริสโตเติลในการพิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้าโดยเชื่อว่าจากประสบการณ์ของมนุษย์นั้น มนุษย์จะพบว่าปรากฏการณ์ของโลกน่าจะมีสาเหตุมาจากสาเหตุแรกทีสมบูรณ์และยิ่งใหญ่ โดยสาเหตุแรกที่ยิ่งใหญ่นั้นก็คือพระเจ้า การพิสูจน์ในลักษณะนี้เรียกว่า Cosmological Proof โดย St.Aquinas เสนอการพิสูจน์โดย 4 วิธี ดังนี้

(1) การพิสูจน์จากการเคลื่อนไหว (Proof from Motion) ซึ่งมนุษย์จะสามารถสังเกตได้ว่าวัตถุจำเป็นต้องมีสาเหตุมากระทำให้มันเคลื่อนไหว และสาเหตุของการเคลื่อนไหวก็นับว่าไม่สามารถเคลื่อนไหวด้วยตัวเองได้ จำเป็นต้องมีสาเหตุของการเคลื่อนไหวมารกระทำเช่นกันเป็นลูกโซ่ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีสาเหตุแรก ซึ่งก็คือพระเจ้า

(2) การพิสูจน์จากการเป็นสาเหตุ (Proof from Causation) จากประสบการณ์ของมนุษย์จะพบว่าวัตถุในโลกนี้ไม่มีวัตถุใดเป็นสาเหตุให้กับตัวเอง (Self-Cause) เช่น รูปปั้นก็ต้องเกิดจากผู้ปั้น ในขณะที่ผู้ปั้นก็จำเป็นต้องมีสาเหตุอื่นที่ทำให้มีอยู่เช่นกัน ดังนั้น สาเหตุของสิ่งต่างๆ จะต่อเนื่องเป็นลูกโซ่มาจากสาเหตุแรก ซึ่งสาเหตุแรกก็คือพระเจ้า

(3) การพิสูจน์จากความไม่ยั่งยืน (Proof from Contingency) จากประสบการณ์ของมนุษย์จะพบว่า สรรพสิ่งในโลกล้วนเป็นสิ่งชั่วคราว ไม่มีอะไรสามารถดำรงอยู่ต่อไป ได้อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงมีสรรพสิ่งเกิดขึ้นทดแทนกันตลอดเวลาและเรายังไม่เคยพบเหตุการณ์ที่ไม่มีอะไร

หลงเหลืออยู่ในโลกเลย จึงจำเป็นต้องมีบางสิ่งบางอย่างที่คงอยู่ตลอดกาล และเป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่ง โดยสิ่งนั้นก็พระเจ้านั่นเอง

(4) การพิสูจน์จากระดับความสมบูรณ์ (Proof from Degrees of Perfection) เมื่อมนุษย์สามารถรับรู้ความไม่เท่าเทียมกันของความสมบูรณ์ในสิ่งต่างๆ นั้นย่อมหมายความว่ามีการเปรียบเทียบความสมบูรณ์ได้ และมีมาตรฐานที่เป็นสิ่งสมบูรณ์สูงสุด ซึ่งมาตรฐานที่เป็นสิ่งสมบูรณ์สูงสุดนี้เอง ก็คือพระเจ้า

นอกจากการพิสูจน์โดยวิธี Cosmological Proof ทั้ง 4 วิธีแล้ว St.Aquinas ยังเสนอวิธี Teleological Proof มาอีกวิธีหนึ่ง โดยเน้นไปที่ความเป็นระเบียบของโลกว่า ถ้าเราพบก้อนหินก้อนหนึ่ง เราคงไม่แปลกใจว่าใครเป็นคนสร้างมันขึ้นมา แต่ในกรณีของโลกที่มีความซับซ้อนและเป็นระบบชัดเจน ต้นกำเนิดของโลกจึงน่าจะเป็นผลงานของสิ่งที่ยิ่งใหญ่และมีปัญญาสูงสุด ซึ่งก็คือพระเจ้า

นอกจากทัศนะของ St.Anselm และ St.Aquinas แล้ว ข้อพิสูจน์จากความรู้สึกทางศีลธรรม (Moral Argument) และข้อพิสูจน์จากปาฏิหาริย์ (The Argument from Special Events and Experience) ก็เป็นอีกทัศนะหนึ่งที่นักปรัชญาเสนอให้ใช้ในการพิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้า ในขณะที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีศีลธรรมจริงจัง หนักแน่น และความรู้สึกทางศีลธรรมบางอย่างก็มิได้เกิดมาจากการสั่งสอนอบรมธรรมดา แต่มีความหนักแน่นมากกว่าและเป็นสากล ดังนั้น พระเจ้าจึงน่าจะเป็นต้นกำเนิดของความรู้สึกทางศีลธรรม และพระเจ้าจึงต้องมีอยู่จริง นอกจากเรื่องของศีลธรรม หลายครั้งในชีวิตมนุษย์ก็มีปาฏิหาริย์ เช่น การรอดตายอย่างปาฏิหาริย์ หรือการมีความปรารถนาและได้รับการตอบสนองอย่างเหลือเชื่อ ปรากฏการณ์ดังกล่าวย่อมทำให้อดคิดถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้ามาช่วยดูแลอย่างพระเจ้าไปไม่ได้

มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า ถ้าพระเจ้ามีจริง ทำไมพระเจ้าจึงไม่ปรากฏตัวต่อมนุษย์ หรือปรากฏอย่างคลุมเครือจนต้องมีการตีความ คำตอบต่อปัญหาดังกล่าวอาจเป็นไปได้ว่า พระองค์ปรารถนาความรักและความเชื่อที่มนุษย์ตัดสินใจกระทำด้วยตัวเอง และมนุษย์ก็มีเจตจำนงเสรี (Free Will) ในการที่จะเลือก ดังนั้น พระเจ้าจึงปรารถนาที่จะปรากฏพระองค์ในลักษณะที่มนุษย์เลือกตีความด้วยตัวของมนุษย์เอง ซึ่งโดยคำอธิบายนี้ก็สอดคล้องกับความพยายามนำเหตุผลทางปรัชญามาอธิบายการมีอยู่ของพระเจ้าในสมัยกลางเช่นเดียวกัน

ศรัทธาและเหตุผล : ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับพระเจ้า

ขอยกตัวอย่าง ขนชาติอิสราเอลหรือที่รู้จักกันในอีกชื่อหนึ่งว่า ยิว เป็นชนชาติที่ถูกกล่าวถึงในพระคัมภีร์ในฐานะชนชาติที่พระเจ้าทรงเลือกสรรไว้ เป็นชนชาติเก่าแก่ที่สุดของโลก ที่ยังสามารถดำรงความเป็นชนชาติ ยิว มาตลอดระยะเวลาหลายพันปี โดยไม่หายสาบสูญไปเหมือนชนชาติที่

ยิ่งใหญ่ในอดีต เช่น ชาวอียิปต์โบราณ หรือ ชาวกรีกโบราณ เป็นต้น ถึงแม้จะถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยศึกกระจัดกระจายไปทั่วโลกผ่านการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์มาหลายครั้งและต้องจากแผ่นดินปาเลสไตน์นานนับสองพันปี แต่ชนชาติยิวก็ยังคงสามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤตเหล่านั้นมาได้ และกลับมาก่อตั้งเป็นประเทศอิสราเอลขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่งนอกจากนี้ ยิว ยังถูกยอมรับว่า เป็นชนชาติที่ฉลาดมีไอคิวสูง เก่งในการค้า มีกองทหารที่มีความสามารถที่สุดในโลก เป็นนักเพาะปลูกที่สามารถพลิกทะเลทรายที่แห้งแล้งให้กลายเป็นพื้นที่การเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้เป็นพยานบ่งชี้ว่า มีพระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่คอยค้ำจุนชนชาตินี้มาโดยตลอด

ด้วยเหตุนี้ คนเราจึงขาดศาสนาไม่ได้ เพราะว่าเมื่อชีวิตประสบปัญหา ความทุกข์ยากลำบาก ความกลัว หรือความกังวลใจ คนเรามักจะบนบานศาลกล่าวอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพระเจ้าเสมอ การปฏิเสธว่า “ไม่มีพระเจ้า” ไม่ได้ทำให้ความลึกกลับของชีวิตหมดไป ความพยายามตัดพระเจ้าออกจากชีวิตไม่ได้ทำให้ความโหยหาความหมายของชีวิตหมดไป แม้เราจะไม่เต็มใจเชื่อว่ามีพระเจ้า แต่จิตใจของคนก็ยังคงโหยหาและพึ่งพาอำนาจบางอย่างที่ยิ่งใหญ่เหนือกว่าเราอยู่นั่นเอง

บทสรุป

ในชีวิตเราอาจจำเป็นต้องใช้ศรัทธาและเหตุผลควบคู่กันไป ประเด็นเรื่องพระเจาก็เป็นอีกประเด็นหนึ่ง หลายครั้งเหตุผลอาจทำร้ายศรัทธา และหลายครั้งความศรัทธาอาจทำให้เราไม่กล้าใช้เหตุผล แต่เราจะทำอย่างไรเพื่อที่จะให้พบจุดกึ่งกลางระหว่างศรัทธาและเหตุผล

แม้ชีวิตจะจำเป็นต้องมีเหตุผลแต่เหตุผลเพียงอย่างเดียวก็คงมีอาจตอบสนองต่อความต้องการทางจิตใจบางอย่างของมนุษย์ได้ ในขณะที่เดียวกันศรัทธาที่ไม่มีเหตุผลก็เป็นศรัทธาที่มีบอด การมีศรัทธาควบคู่กับเหตุผล คงเป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับผู้แสวงหาประสบการณ์บางอย่าง ที่อาจอยู่นอกเหนือข้อเท็จจริงที่รับรู้ได้ทางผัสสะ การนำปรัชญามาอธิบายถึงความเชื่อทางศาสนาในยุคกลาง ก็เป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้ศรัทธากับเหตุผลมีอยู่ควบคู่กัน เช่นเดียวกับปัจจุบัน แม้เราอาจมองถึงศรัทธาในบางสิ่งบางอย่างว่าเป็นความมั่งงายแต่เราก็คงปฏิเสธไม่ได้ว่ามนุษย์จำเป็นต้องมีศรัทธา อย่างน้อยที่สุด คือการศรัทธาในตนเอง และสำหรับในบางศาสนาก็คือศรัทธาต่อพระเจ้า การอาศัยเหตุผลเพื่ออธิบายความศรัทธาซึ่งเป็นการทำให้เหตุผลกับความศรัทธามีอยู่ควบคู่กัน คงจะเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้เราสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข มีเป้าหมายในชีวิตพร้อมกับสามารถเข้าใจตัวเองและสิ่งรอบข้างได้อย่างมีเหตุผลมากขึ้น.

มีคำถามว่าการใช้เหตุผลเพื่ออธิบายความเชื่อทางศาสนา สามารถโน้มน้าวให้คนไม่เชื่อหันกลับมาเชื่อได้หรือไม่หรือในทางตรงกันข้ามถ้าหากไม่มีข้อพิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้าที่สมเหตุสมผล คนที่มีศรัทธาในพระเจ้าจะเลิกศรัทธาในพระเจ้าหรือไม่ ถึงที่สุดแล้ว คำตอบของมันก็อาจจะไม่ใช่

คนที่ศรัทธาในพระเจ้าก็ศรัทธาอยู่แล้ว ส่วนคนที่ไม่ศรัทธาในพระเจ้าย่อมมีแนวโน้มที่จะปฏิเสธเช่นนั้นอยู่แล้ว

บางครั้งความศรัทธาที่มากเกินไปอาจหมายถึงความคลุ้มคลั่ง อันเป็นสิ่งที่อันตราย แต่กับความศรัทธาในพระเจ้า อาจต่างกันออกไป Blaise Pascal นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสได้เปรียบคนมีความศรัทธาในพระเจ้าเหมือนกับนักพนันนักพนันอาจเสี่ยงโชคแต่เขาอาจจะรวยได้อย่างไม่รู้ตัว นักพนันจึงมิได้จะเสียเงินอย่างเดียว แต่ก็มีโอกาสได้เงินด้วย เช่นเดียวกับคนที่มีความศรัทธาในพระเจ้า การเสี่ยงศรัทธาในพระเจ้าไม่ได้มีแต่เสียประโยชน์ แต่เขาก็สามารถได้ประโยชน์เช่นกัน ถึงจะเสียประโยชน์แต่ก็ไม่ได้หมดตัวเหมือนนักพนัน แต่ถ้าเกิดพระเจ้ายิ่งจริง เขาก็พลอยได้ประโยชน์มหาศาล คือทางรอดจากบาป (Salvation) ไปด้วย เช่นเดียวกับนักปรัชญาชาวอเมริกัน William James ซึ่งได้แสดงทัศนะว่ามนุษย์ไม่สามารถหาหลักฐานใด ๆ ที่จะยืนยันว่า พระเจ้ามีจริงหรือไม่จริงด้วยกันทั้งคู่ ดังนั้น การศรัทธาในพระเจ้าย่อมมิใช่การฝ่าฝืนเหตุผลแต่อย่างใด ดังนั้น ถ้าจะนำผลประโยชน์มาเป็นมาตรฐานของการคิดและตัดสินใจกระทำการมีศรัทธาในพระเจ้าย่อมมีประโยชน์กว่าเพราะถ้าเกิดพระเจ้ายิ่งจริงก็จะพลอยได้ประโยชน์คือการรอดพ้นจากบาป (Salvation) เป็นรางวัล แต่หากลังเลค้นหาหลักฐานก็อาจไม่ทันได้เป็นผู้รอดพ้นจากบาปก็เป็นได้

แนวคิดทางปรัชญาในหนังสือ คริสต์ธรรม พุทธธรรม ในแนวคิดทางอภิปรัชญา เรื่องพระเจ้า เป็นผู้สร้างผู้บันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง พระเจ้าในภาษาคนตามความหมายมีหลายระดับ เริ่มต้นตั้งแต่เทวดาที่ทำให้สิ่งที่มีชีวิตนั้นสำเร็จสมปรารถนาไปจนถึงเทพเจ้าสูงสุดหรือพระเจ้าสูงสุดที่เป็นแนวคิดทางปรัชญาและศาสนาแบบเทวนิยมเชื่อถือ และอเทวนิยมปฏิเสธ พระเจ้าในความหมายทั้งสองนี้ก็เป็นไปไม่ได้ที่ศาสนาทั้งสองแบบ จะสมานฉันท์กันได้ นอกจากพระเจ้าในความหมายของภาษาธรรม อันเป็นพระเจ้าที่ไม่มีรูปร่างไม่มีอารมณ์ความรู้สึกเพราะพระเจ้าคือธรรมะหรือคำสอนของแต่ละศาสนา ธรรมะนั้นหมายถึงธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติ พระเจ้าในความหมายนี้จึงเป็นสิ่งที่สามารถยอมรับได้ ทั้งฝ่ายเทวนิยมและอเทวนิยมนั่นเอง

มนุษย์ทุกคนต่างเชื่อในพระเจ้าเพราะถ้าปราศจากความเชื่อในพระเจ้าแล้ว คนเราคงไม่อาจพ้นจากความผิดหวัง ความเศร้าโศก ความกลัว ความกังวลใจในชีวิตได้ เช่น บางคนเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมเชื่อในโชคกลาง ไสยศาสตร์ หรือบางคนอาจเชื่อในพระเจ้า และแม้ว่าคนจะไม่เชื่ออะไรเลยก็ตาม และเลือกที่จะเชื่อในตัวเอง เราก็คงหนีไม่พ้นเรื่องความเชื่ออยู่นั่นเอง และบ่อยครั้งความเชื่อก็ไม่สามารถพิสูจน์ได้ตามหลักการของเหตุและผล

เอกสารอ้างอิง

- ราชบัณฑิตยสถาน, (2548). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*, พิมพ์ครั้งที่ 4,
- ราชบัณฑิตยสถาน, (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*, กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน,
- ปานทิพย์ ศุภนคร. (2552). *ปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
- ตริณัฐ พलगูร, *ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์*, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประสงค์ กิตตินันทชัย. *ลักษณะสำคัญของศาสนายูดาห์*. จากเอกสารประกอบการเรียนวิชา ศาสนาเปรียบเทียบ. เอกสารอัดสำเนา กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง)
- Swinburne, R.G. "God" in Honderich, Ted. (ed) *The Oxford Companion to Philosophy*, Oxford University Press, 1995.
- Platinga, Alvin. (2000). "God, Arguments for the Existence of," *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Routledge,
- พระคริสตธรรมคัมภีร์ไทย. ฉบับมาตรฐานพระคัมภีร์ทั้งเล่มตีพิมพ์เป็นภาษาไทยในปี พ.ศ. 2437.